
ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΗ ΓΕΡΟΥΣΙΑ

Ένας πολιτικός θεσμός
της Ελληνικής Επανάστασης

επιστημονικό συνέδριο

19 & 20 Νοεμβρίου 2021

Τρίπολη & Στάδιο Τεγέας

msvf

ΚΟΙΝΩΦΕΛΕΣ ΙΔΡΥΜΑ
ΜΙΧΑΗΛ Ν. ΣΤΑΣΙΝΟΠΟΥΛΟΣ
ΒΙΟΧΑΛΚΟ

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ
ΕΘΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΡΕΥΝΩΝ

msvf

ΚΟΙΝΩΦΕΛΕΣ ΙΔΡΥΜΑ
ΜΙΧΑΗΛ Ν. ΣΤΑΣΙΝΟΠΟΥΛΟΣ
ΒΙΟΧΑΛΚΟ

Λ. Μεσογείων 2-4, 11527 Αθήνα
τηλ: 210 6861486, fax: 210 6861427

ΣΤΑΣΙΝΟΠΟΥΛΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ
Στάδιο, 22012 Τεγέα
τηλ: 2710 557111, 2710 556835

Βιβλιοθήκη: library@msvf.gr
Πολιτιστική Διαχείριση: events@msvf.gr
info@msvf.gr
www.msvf.gr

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ
ΕΘΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΡΕΥΝΩΝ

Βασ. Κωνσταντίνου 48, 11635 Αθήνα
τηλ: 210 7273619
email: iie@eie.gr
www.eie.gr

Η Πελοποννησιακή Γερουσία υπήρξε γέννημα του 1821, καθόσον είναι ένας πρωτότυπος θεσμός που διαδραμάτισε καθοριστικό ρόλο στη διοικητική συγκρότηση των επαναστατημένων περιοχών, στην οργάνωση της επιμελητείας των ενόπλων σωμάτων και στην εδραίωση του Αγώνα. Με έδρα κυρίως στην ορεινή Αρκαδία, στη Στεμνίτσα αρχικά και στην Τρίπολη στη συνέχεια, η Πελοποννησιακή Γερουσία από την ίδρυσή της στη συνέλευση των Καλτεζών, στις 26 Μαΐου 1821, έως την κατάργηση των τοπικών οργανισμών από τη Β' Εθνοσυνέλευση στις 30 Μαρτίου 1823, αποτέλεσε και στις δύο φάσεις της ζωής της (α' 1821, β' 1822-1823) διοικητικό θεσμό με τον οποίο ήταν εξοικειωμένοι από την κοινοτική παράδοση οι πρόκριτοι του Μοριά. Συγχρόνως συγκρότησε πρόπλασμα δημοκρατικής, εθνικής και τοπικής λειτουργίας ένας φορέας όπου συνυπήρχε η εθνική προσπάθεια ενοποίησης του κράτους, με τις ισχυρές τοπικές, κοινωνικές και πολιτικές αντιπαραθέσεις που προέκυψαν και από την ίδια τη δυναμική της επανάστασης.

Η επέτειος των 200 χρόνων από την έναρξη της Ελληνικής Επανάστασης αποτελεί μία καλή αφορμή για να προσεγγιστεί ο ξεχωριστός αυτός τοπικός οργανισμός υπό το φως της σύγχρονης ιστορικής έρευνας, των νέων αρχειακών διαθεσιμοτήτων και της πύκνωσης της περί το 1821 βιβλιογραφίας. Η απόκτηση και φωτομηχανική αναπαραγωγή από το Κοινωφελές Ίδρυμα «Μιχαήλ Ν. Στασινόπουλος – Βιοχάλκο» ενός σημαντικού τεκμήριου της Πελοποννησιακής Γερουσίας, του ενόρκου συμφωνητικού 17 μελών της μαζί με τον Θεόδωρο Κολοκοτρώνη, που συντάχθηκε στις 16 Οκτωβρίου 1822, αποτελεί επίσης ένα ισχυρό κίνητρο διερεύνησης της ιστορικής διαδρομής του τοπικού αυτού πελοποννησιακού θεσμού, που η ίδια η θέσπισή του εμπεριείχε την υπέρβαση της τοπικότητας.

Η απόφαση του Κοινωφελούς Ίδρυματος «Μιχαήλ Ν. Στασινόπουλος – Βιοχάλκο» και του Ινστιτούτου Ιστορικών Ερευνών του Εθνικού Ίδρυματος Ερευνών να διοργανώσουν ένα συνέδριο με θεματικό άξονα την Πελοποννησιακή Γερουσία, στην Τρίπολη και την Τεγέα, υπηρετεί τον στόχο αυτό.

Η εναρκτήρια συνεδρία
φιλοξενείται στο
Αποστολοπούλειο
Πνευματικό Κέντρο
του Δήμου Τρίπολης

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ, 19 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 2021

ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΕΙΟ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΔΗΜΟΥ ΤΡΙΠΟΛΗΣ

19:00 Χαιρετισμοί

Κώστας Τζιούμης

ΔΗΜΑΡΧΟΣ ΤΡΙΠΟΛΗΣ

Αλεξάνδρα Στασινοπούλου

ΚΟΙΝΩΦΕΛΕΣ ΙΔΡΥΜΑ

ΜΙΧΑΗΛ Ν. ΣΤΑΣΙΝΟΠΟΥΛΟΣ – ΒΙΟΧΑΛΚΟ

19:10 Άνοιγμα του συνεδρίου

Μαρία Χριστίνα Χατζηγιάννου

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ

ΕΘΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΡΕΥΝΩΝ

19:20 ΣΥΝΕΔΡΙΑ I

Η Πελοποννησιακή Γερουσία και η ανάγκη οργάνωσης
μιας συνταγματικής πολιτείας

ΠΡΟΕΔΡΕΥΟΥΣΑ: **Μαρία Χριστίνα Χατζηγιάννου**

Εισαγωγικά σχόλια

Βασίλης Παναγιωτόπουλος

Μεταξύ ιστορίας θεσμών και ιστορίας ιδεών:

ο Οργανισμός της Πελοποννησιακής Γερουσίας

και το συνταγματικό αίτημα

Μιχάλης Χρ. Τσαπόγας

Η Πελοποννησιακή Γερουσία ως προάγγελος

«πρώιμων» αντιπροσωπευτικών θεσμών

Χρήστος Λυριντζής

ΣΑΒΒΑΤΟ, 20 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 2021

ΣΤΑΔΙΟ ΤΕΓΕΑΣ, ΣΤΑΣΙΝΟΠΟΥΛΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ

10:30 ΣΥΝΕΔΡΙΑ II

Η Πελοποννησιακή Γερουσία:
νοοτροπίες, πολιτική και τοπικισμός
ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ: **Χρήστος Δυριντζής**

*Οργανισμός της Πελοποννησιακής Γερουσίας.
Πολιτική και νοοτροπίες στα πρώτα χρόνια
της Ελληνικής Επανάστασης*
Αλίκη Φακούρα

Η Πελοποννησιακή Γερουσία υπό το πρίσμα
των σύγχρονών της: οι μαρτυρίες των
Αμβρόσιου Φραντζή και Νικόλαου Σπηλιάδη
Νίκος Τόμπρος

Επανεξετάζοντας τον «τοπικισμό»
της Πελοποννησιακής Γερουσίας
Διονύσιος Τζάκης

11:45 Διάλειμμα

12:00 ΣΥΝΕΔΡΙΑ III

Τεκμήρια της Πελοποννησιακής Γερουσίας:
ιστοριογραφικοί προβληματισμοί και χρήσεις
ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ: **Νίκος Τόμπρος**

*Μεταξύ πολιτικής και θρησκείας.
Η Πελοποννησιακή Γερουσία
και οι βαπτίσεις μουσουλμάνων (1822)*
Δημήτρης Δημητρόπουλος

«Προσωρινόν πολίτευμα της Πελοποννήσου».
Ένα αθησαύριστο χειρόγραφο του οργανισμού
της Πελοποννησιακής Γερουσίας, στην Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος
Γιάννης Κόκκωνας

Ένορκο συμφωνητικό του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη
με την Πελοποννησιακή Γερουσία (Οκτώβριος 1822):
σχεδιάζοντας ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα
με αφορμή ένα ιστορικό τεκμήριο
Χρήστος Χρυσανθόπουλος

18:30 ΣΥΝΕΔΡΙΑ IV

Όψεις της οικονομίας στα πρώτα χρόνια
της Ελληνικής Επανάστασης
ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ: **Γιάννης Κόκκωνας**

Ο «γραμματέας της Γερουσίας των Καλτεζών» Ρήγας Παλαμίδης
και η πολιτική, κοινωνική, οικονομική κατάσταση
στην περιοχή της Αρκαδίας κατά το 1821
Σοφία Μπελόκα

Η πρώτη δημοπράτηση προσόδων στην Πελοπόννησο (1822):
όψεις της μετάβασης από την οθωμανική κυριαρχία στο ελληνικό κράτος
Βαγγέλης Σαράφης

Το «Καθημερινό» της Πελοποννησιακής Γερουσίας:
παρατηρήσεις και διαπιστώσεις για τις οικονομικές δυσκολίες
στο εδαφικό κέντρο του επαναστατικού αγώνα
Σίμος Μποζίκης

Πληθυσμός και κατοίκηση στο χώρο και στο χρόνο.
Ερευνητικές και μεθοδολογικές παρατηρήσεις
στο πλαίσιο υλοποίησης του έργου.
Οι οικισμοί της Τρίπολης, 17ος-21ος αιώνας
Μιχάλης Φέστας, Γιώργος Χιώτης

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Δημήτρης Δημητρόπουλος

Διευθυντής Ερευνών

Ινστιτούτου Ιστορικών Ερευνών / ΕΙΕ

Βασίλης Παναγιωτόπουλος

Ομότιμος Διευθυντής Ερευνών

Ινστιτούτου Ιστορικών Ερευνών / ΕΙΕ

Μαρία Χριστίνα Χατζηγιάννου

Διευθύντρια

Ινστιτούτου Ιστορικών Ερευνών / ΕΙΕ

ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Βίκυ Κεφαλληνού

Υπεύθυνη Επικοινωνίας

& Πολιτιστικής Διαχείρισης

Κοινωφελούς Ιδρύματος

Μιχαήλ Ν. Στασινόπουλος – Βιοχάλκο

Χρήστος Χρυσανθόπουλος

Υποψήφιος διδάκτορας Παν. Πατρών

Επιστημονικός συνεργάτης

Ινστιτούτου Ιστορικών Ερευνών / ΕΙΕ

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΩΝ

Γιάννης Κόκκωνας

Καθηγητής Ιονίου Πανεπιστημίου

Χρήστος Λυριντζής

Ομότιμος Καθηγητής Εθνικού και Καποδιστριακού
Πανεπιστημίου Αθηνών

Σοφία Μπελόκα

Μεταδιδακτορική ερευνήτρια Κέντρου Έρευνας
Νεότερης Ιστορίας (ΚΕΝΙ) στο Πάντειο Πανεπιστήμιο
Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Σίμος Μποζίκης

Επίκουρος Καθηγητής Ιονίου Πανεπιστημίου

Διονύσιος Τζάκης

Επίκουρος Καθηγητής Ιονίου Πανεπιστημίου

Νίκος Τόμπρος

Επίκουρος Καθηγητής
Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων (ΑΣΕΙ)

Μιχάλης Χρ. Τσαπόγας

Δρ. Νομικής Πανεπιστημίου του Μονάχου

Βαγγέλης Σαράφης

Υποψήφιος διδάκτορας Εθνικού και Καποδιστριακού
Πανεπιστημίου Αθηνών, Επιστημονικός συνεργάτης
Ινστιτούτου Ιστορικών Ερευνών / ΕΙΕ

Αλίκη Φακούρα

Δρ. Ιστορίας Παντείου Πανεπιστημίου

Μιχάλης Φέστας

Υποψήφιος διδάκτορας Εθνικού και Καποδιστριακού
Πανεπιστημίου Αθηνών, Επιστημονικός συνεργάτης
Ινστιτούτου Ιστορικών Ερευνών / ΕΙΕ

Γιώργος Χιώτης

Ιστορικός-αρχαιολόγος, Επιστημονικός συνεργάτης
Ινστιτούτου Ιστορικών Ερευνών / ΕΙΕ

ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΩΝ

Μεταξύ πολιτικής και θρησκείας.

Η Πελοποννησιακή Γερουσία και οι βαπτίσεις μουσουλμάνων (1822)

Δημήτρης Δημητρόπουλος

Στην ανακοίνωση θα διερευνηθεί η θέση της Πελοποννησιακής Γερουσίας στο ζήτημα της βάπτισης ντόπιων, μουσουλμάνων κατοίκων της Πελοποννήσου, κατά το πρώτο εξάμηνο του 1822. Θα αξιοποιηθεί η επίσημη αλληλογραφία, οι αποφάσεις των θεσμικών οργάνων, οι αναφορές και τα αιτήματα που εντοπίζονται στο δημοσιευμένο και αδημοσίευτο τεκμηριωτικό υλικό, όπως και η υπάρχουσα σχετική βιβλιογραφία. Θα επιχειρηθεί να ανιχνευτούν το περιβάλλον που οδήγησε την Πελοποννησιακή Γερουσία να θέσει το ζήτημα στη Διοίκηση, οι αιτίες που την ώθησαν να μεταβάλλει ριζικά άποψη, οι συνθήκες και η συγκυρία που διεξήχθη η δημόσια συζήτηση, τα πρόσωπα και οι νέοι κρατικοί θεσμοί που ενεπλάκησαν και καθόρισαν τις αποφάσεις που ελήφθησαν σε ένα φλέγον την εποχή εκείνη ζήτημα που είχε εθνικές, θρησκευτικές, ηθικές, πολιτικές, κοινωνικές και οικονομικές διαστάσεις.

«Προσωρινόν πολίτευμα της Πελοποννήσου».

Ένα αθησαύριστο χειρόγραφο του οργανισμού της Πελοποννησιακής Γερουσίας στην Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος

Γιάννης Κόκκωνας

Περί τα τέλη του 1822 ένα από τα πολιτικά στελέχη της Επανάστασης (πιθανότατα ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος), επιθυμώντας να έχει πρόχειρα μαζί με το ήδη τυπωμένο Προσωρινόν Πολίτευμα της Ελλάδος και τα τοπικά πολιτεύματα των οποίων δεν διέθετε αντίγραφα, ζήτησε να του αντιγράψουν και τον οργανισμό της Πελοποννησιακής Γερουσίας. Το αντίγραφο το παρήγγειλε στο μέγεθος του τυπωμένου Προσωρινού Πολιτεύματος της Ελλάδος, με φανερή πρόθεση να βιβλιοδετηθούν όλα σε ένα томίδιο, πράγμα το οποίο και έγινε. Το томίδιο αυτό αποκτήθηκε από την Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος το 1930, φαίνεται όμως ότι δεν έγινε αντιληπτή η ύπαρξη του αντιγράφου που μας ενδιαφέρει και έτσι έμεινε ως σήμερα άγνωστο στην έρευνα. Στην ανακοίνωση θα παρουσιαστεί το αντίγραφο αυτό του Οργανισμού της Πελοποννησιακής Γερουσίας και θα συγκριθεί με τα τρία αντίγραφα που χρησιμοποίησε για την πρώτη έκδοση του κειμένου ο Ανδρέας Μάμουκας το 1839.

Η Πελοποννησιακή Γερουσία ως προάγγελος «πρώιμων» αντιπροσωπευτικών θεσμών **Χρήστος Δυριντζής**

Η εισήγηση επιχειρεί μια επανεξέταση και ενδεχομένως αναθεώρηση του τρόπου εισαγωγής και θεμελίωσης των αντιπροσωπευτικών θεσμών στο ανεξάρτητο ελληνικό κράτος. Ιδιαίτερη έμφαση δίδεται στη συγκριτική ανάλυση της σχετικά πρώιμης, και για πολλούς προβληματικής λειτουργίας των αντιπροσωπευτικών - κοινοβουλευτικών θεσμών στη Ελλάδα. Το θέμα συνδέεται με σημαντικά θεωρητικά ζητήματα όπως ο ρόλος των προυχόντων και των πελατειακών σχέσεων καθώς και η θεμελίωση και λειτουργία δημοκρατικών θεσμών. Στο εν λόγω πλαίσιο η Πελοποννησιακή Γερουσία εξετάζεται ως ένα σημαντικό παράδειγμα θεμελίωσης αντιπροσωπευτικών θεσμών και ταυτόχρονα αποτελεί σημείο ανάδειξης των προβλημάτων και ιδιαιτεροτήτων της ελληνικής περίπτωσης.

Ο «γραμματέας της Γερουσίας των Καλτεζών» Ρήγας Παλαμήδης και η πολιτική, κοινωνική, οικονομική κατάσταση στην περιοχή της Αρκαδίας κατά το 1821 **Σοφία Μπελόκα**

Με την έναρξη της Ελληνικής Επανάστασης του 1821 και κατά τα πρώτα έτη του αγώνα της ελληνικής ανεξαρτησίας καταβλήθηκαν υπολογίσιμες προσπάθειες συντονισμού των απαραίτητων ενεργειών και οργάνωσης της κεντρικής διοίκησης. Μεταξύ άλλων και ειδικά στην Πελοπόννησο συγκροτήθηκαν ποικίλες τοπικές κυβερνήσεις, εξέλιξη που εκκινούσε και από την μακρά παράδοση συγκρότησης και λειτουργίας του κοινοτικού συστήματος στην περιοχή. Ωστόσο, καθώς κρίθηκε απαραίτητη η ύπαρξη πιο κεντρικής πολιτικής διοίκησης, στο πλαίσιο των εργασιών της σημαντικής συνέλευσης των Καλτεζών, στα τέλη Μαΐου του 1821 ιδρύθηκε η Πελοποννησιακή Γερουσία. Στη βάση λειτουργίας του εν λόγω συλλογικού οργάνου προσδιοριζόταν το καθεστώς διοίκησης των περιφερειών της Πελοποννήσου, προκειμένου να ενισχυθεί η προπαρασκευή και η εξέλιξη του επαναστατικού εγχειρήματος. Οι εργασίες του σώματος συνεχίστηκαν και στα τέλη του έτους ψηφίστηκε ο οργανισμός λειτουργίας του. Επισημαίνεται ότι κομβικά οικιστικά κέντρα της Αρκαδίας ορίστηκαν ως έδρες του σώματος. Παράλληλα, σημαίνουσες προσωπικότητες των κοινοτήτων της ίδιας περιοχής έλαβαν μέρος στις κρίσιμες εργασίες του διοικητικού οργάνου. Σε αυτό το πλαίσιο η παρούσα ανακοίνωση επικεντρώνεται στη διερεύνηση της πολιτικής, κοινωνικής, οικονομικής κατάστασης που επικρατούσε στην Αρκαδία κατά τη διάρκεια του 1821, αυτού του καθοριστικού έτους για την κατοπινή πορεία του τόπου. Επιπρόσθετα, η μελέτη εστιάζει και στον πολλαπλά σημαντικό ρόλο που διαδραμάτισε ο Ρήγας Παλαμήδης, μια πολυσχιδής προσωπικότητα της εποχής και της περιοχής με επιρροή και ενδιαφέροντα που εκτείνονταν σε ένα ευρύ φάσμα αντικειμένων και δραστηριοτήτων του πολιτικού πεδίου.

Το «Καθημερινό» της Πελοποννησιακής Γερουσίας:
παρατηρήσεις και διαπιστώσεις για τις οικονομικές δοσοληψίες
στο εδαφικό κέντρο του επαναστατικού αγώνα
Σίμος Μποζίκης

Στον 15ο τόμο των Αρχείων της Ελληνικής Παλιγγενεσίας, που περιλαμβάνει «Λυτά έγγραφα» της Α΄ και Β΄ Βουλευτικής Περιόδου, είναι δημοσιευμένο το Καθημερινό κατάστιχο – αυτό που σήμερα ονομάζουμε Ημερολόγιο – της Πελοποννησιακής Γερουσίας. Το περιεχόμενο του περιλαμβάνει οικονομικές δοσοληψίες που πραγματοποιήθηκαν από τις αρχές του 1822 έως τις αρχές του 1823. Από την επεξεργασία του συγκεκριμένου υλικού προσδιορίστηκαν τα μεγέθη των οικονομικών πόρων που είναι καταγεγραμμένα στο κύκλωμα της Πελοποννησιακής Γερουσίας και σχηματίστηκε μια πρώτη εικόνα για τα δίκτυα ρόλων που συνδέθηκαν με τις πηγές, την κυκλοφορία και τον προσανατολισμό αυτών των πόρων. Παρουσιάζονται έτσι ορισμένες συνιστώσες που είναι χρήσιμες για να καταλάβουμε τη σημασία της Πελοποννησιακής Γερουσίας και παράλληλα προτείνεται μια ερευνητική κατεύθυνση σχετικά με την χαρτογράφηση των κοινωνικών και πολιτικών δικτύων που συσπειρώθηκαν γύρω από αυτό το θεσμό.

Η πρώτη δημοπράτηση προσόδων στην Πελοπόννησο (1822):
όψεις της μετάβασης από την οθωμανική κυριαρχία στο ελληνικό κράτος
Βαγγέλης Σαράφης

«Ο τρόπος όμως, δι' ου προβάλλεται να γίνη αυτή η πώλησις διά των Γερουσιών δηλαδή και Αρείου Πάγου επιδέχεται σκέψιν όχι μικράν» την άνοιξη του 1822 η Προσωρινή Διοίκησης της Ελλάδος δημοπράτησε για πρώτη φορά τις προσόδους στην «εν επαναστάσει» επικράτεια της. Για τον σκοπό αυτό ψήφισε το θεσμικό πλαίσιο για την επιβολή φορολογίας και εξέδωσε εγκυκλίους για την οργάνωση της δημοπράτησης και της φοροσυλλογής πρόκειται για την πρώτη χρονική στιγμή που ένας δημοσιονομικός μηχανισμός τίθεται σε εφαρμογή. Το ζήτημα που ανέκυψε σχετικά με τον τρόπο είσπραξης και διαχείρισης των φορολογικών εσόδων συνδέεται με τις σχέσεις μεταξύ της υπό συγκρότηση κεντρικής Διοίκησης και των τοπικών οργανισμών, οι οποίοι είχαν αναγνωριστεί συνταγματικά αλλά όφειλαν να υπακούουν στις διαταγές της πρώτης. Η Πελοπόννησος, κέντρο των χερσαίων πολεμικών επιχειρήσεων αλλά και ο γεωγραφικός χώρος όπου αναπτύχθηκαν οι πρώτοι κεντρικοί πολιτικοί και διοικητικοί θεσμοί, αποτελούσε παράλληλα την επικράτεια της Πελοποννησιακής Γερουσίας, του τοπικού οργανισμού εκείνου που αντλούσε την ισχύ του από την παράδοση του κοινοτισμού. Σε αυτή τη χρονική στιγμή, η συμμετοχή της Πελοποννησιακής Γερουσίας στη διαδικασία δημοπράτησης και φοροσυλλογής σε συνεργασία με τους απεσταλμένους του πρώτου κεντρικού κυβερνητικού θεσμού που είχε την αρμοδιότητα ρύθμισης των δημοσιονομικών ζητημάτων (μινιστήριο της

Οικονομίας) μας βοηθά να εντοπίσουμε τις συνέχειες με τις προεπαναστατικές πραγματικότητες, αλλά και τις πρώτες μεγάλες αλλαγές γύρω από το ζήτημα της επιβολής της φορολογίας. Με βάση τα οικονομικά στοιχεία που αποδεσμεύονται από τα εθνικά κατάστιχα της επαναστατικής περιόδου, τα λογιστικά βιβλία που τήρησε η Πελοποννησιακή Γερουσία και το Μινιστέριο της Οικονομίας, θα επιχειρηθεί να μελετηθεί ο τρόπος με τον οποίο διενεργήθηκε η δημοπράτηση των προσόδων, καθώς και να προσδιοριστεί ο τρόπος διαχείρισής των ποσών που απέδωσε η φορολόγηση της πελοποννησιακής υπαίθρου από την Πελοποννησιακή Γερουσία, έως την τελική κατάθεσή τους στο κεντρικό Ταμείο. Έτσι, με παράδειγμα την Πελοπόννησο αναδεικνύεται μία ακόμη όψη της διαδικασίας μετάβασης από την οθωμανική κυριαρχία στο ελληνικό κράτος.

Η Πελοποννησιακή Γερουσία υπό το πρίσμα των σύγχρονών της: οι μαρτυρίες των Αμβρόσιου Φραντζή και Νικόλαου Σπηλιάδη

Νίκος Τόμπρος

Η ανάγκη ύπαρξης κεντρικής εξουσίας -έστω και σε περιφερειακό επίπεδο-, προκειμένου να οργανωθεί στρατιωτικά, διοικητικά και πολιτικά η Επανάσταση, έγινε σύντομα αντιληπτή και από τους Πελοποννήσιους κοινοτικούς άρχοντες, οι οποίοι κινητοποιήθηκαν μαζί με τους αρχιερείς της περιοχής τους με απώτερο σκοπό να κατοχυρώσουν την προεπαναστατική τους εξουσία, διευθύνοντας τον απελευθερωτικό Αγώνα. Στο πλαίσιο αυτό δημιούργησαν έναν τοπικό οργανισμό με ευρείες οικονομικές, στρατιωτικές, πολιτικές και διοικητικές αρμοδιότητες που τον ονόμασαν Γερουσία της Πελοποννήσου αρχικά και Πελοποννησιακή Γερουσία στη συνέχεια. Ο εξεταζόμενος πολιτικο-διοικητικός οργανισμός -καθ' όλη τη διάρκεια του βίου του- παρέπεμπε σε κοινοτικό θεσμό της οθωμανικής περιόδου, αφού θύμιζε τις συγκεντρώσεις στην Τριπολιτά των σημαντικότερων Μοραϊτών κοινοτικών αρχόντων κατά τους ύστερους οθωμανικούς χρόνους. Η παρούσα ανακοίνωση ευελπιστεί να παρουσιάσει τον εν λόγω θεσμό μέσα από τις περιγραφές συγχρόνων του, και κυρίως δύο προσώπων τα οποία έλαβαν μέρος στις εργασίες της Γερουσίας, του Αμβρόσιου Φραντζή και του Νικόλαου Σπηλιάδη. Η έρευνα στα κείμενα των προαναφερθέντων ατόμων -σε συνδυασμό με τις υπάρχουσες αρχαιακές πηγές (Γ.Α.Κ., Αρχαία Ελληνικής Παλιγγενεσίας κ.λπ.), αλλά και την ιστοριογραφία- θα αναδείξει ενδεχομένως άγνωστες ή αδιερεύνητες πλευρές του θεσμού, θα επιβεβαιώσει ή θα απορρίψει παγιωμένες απόψεις γι' αυτόν και θα ελέγξει ως προς το εξεταζόμενο θέμα την αξιοπιστία των μαρτυριών.

Επανεξετάζοντας τον «τοπικισμό» της Πελοποννησιακής Γερουσίας

Διονύσιος Τζάκης

Σύμφωνα με μεγάλο μέρος της παλιότερης και της σύγχρονης ιστοριογραφίας η ίδρυση και η λειτουργία της Γερουσίας εξέφραζαν τον «τοπικισμό» των ηγετικών ομάδων της Πελοποννήσου και ότι ακριβώς για αυτό η Γερουσία αποτέλεσε

εμπόδιο στη στρατιωτική και πολιτική ενοποίηση του επαναστατημένου χώρου. Η παρούσα ανακοίνωση προσεγγίζει κριτικά την παραπάνω θέση επανεξετάζοντας τον ρόλο της Γερουσίας στην οργάνωση του εθνικού πολέμου, καθώς και τη λειτουργία της ως μηχανισμός μετάθεσης των τοπικών κοινωνικοπολιτικών εντάσεων στην κεντρική πολιτική σκηνή.

*Μεταξύ ιστορίας θεσμών και ιστορίας ιδεών:
ο Οργανισμός της Πελοποννησιακής Γερουσίας
και το συνταγματικό αίτημα*

Μιχάλης Χρ. Τσαπόγας

Ο Οργανισμός της Πελοποννησιακής Γερουσίας εντάσσεται στην αλληλουχία των θεσμικών κειμένων που ενσωμάτωσαν το συνταγματικό αίτημα κατά την επανάσταση, αρχικά σε τοπικό και στη συνέχεια σε πανελλαδικό επίπεδο. Οι τύχες του αιτήματος αυτού σφραγίσθηκαν από τις συμμαχίες και τις διαμάχες των αρχικών τους φορέων με τους παλιούς κοινοτικούς πολιτικούς και οπλαρχηγούς. Οι λόγιοι, έμποροι και φαναριώτες που πρώτοι μεταλαμπάδευσαν στην Ελλάδα τις ευρωπαϊκές συνταγματικές θεωρίες, διεκδίκησαν την πολιτική ηγεσία της επανάστασης προτείνοντας ένα πλαίσιο αρχών για το υπό ίδρυση κράτος που θα έπρεπε να είναι συνταγματικό και κοσμικό, να διαθέτει ορθολογική διοίκηση και μονοπώλιο της ένοπλης δύναμης. Σταδιακά οι τρεις τελευταίοι στόχοι υποχώρησαν απέναντι σε αντίθετα συμφέροντα, οπότε στέρεες βάσεις στη λαϊκή συνείδηση απέκτησε μόνον η επιλογή της συνταγματικής μορφής του πολιτεύματος. Ανάμεσα στους αυτουργούς της μύθεως των επαναστατικών συνελεύσεων στη συνταγματική ιδέα, άλλοι μεν συγχωνεύθηκαν στις υπό διαμόρφωση πολιτικές δυνάμεις, άλλοι δε ανέπτυξαν βαθμιαία σκεπτικισμό περί την καταλληλότητα των δυτικών συνταγματικών προτύπων. Αλλά και τα ίδια τα επίμαχα νομικά κείμενα, με βάση το κριτήριο της εφαρμογής στην πράξη, ανήκουν περισσότερο στην ιστορία των ιδεών παρά στην ιστορία των θεσμών, καθώς, εν τέλει, εν όψει των αδυναμιών τους αλλά και της συγκυρίας, μάλλον εκπονήθηκαν προκειμένου να μην εφαρμοσθούν καν. Ενώ όμως αποτελεί ακόμη ερευνητικό ζητούμενο η αναζήτηση της θεσμικής πραγματικότητας υπό την εικονική ισχύ όλων αυτών των συνταγμάτων και οργανισμών, ο ιδεολογικός αντίκτυπός τους παραμένει αδιαμφισβήτητος και επιβεβαιώνεται στους δύο αιώνες που ακολούθησαν.

*Οργανισμός της Πελοποννησιακής Γερουσίας,
Πολιτική και νοστοπρίες στα πρώτα χρόνια της Ελληνικής Επανάστασης*
Αλίκη Φακούρα

Στην εισήγηση «Οργανισμός της Πελοποννησιακής Γερουσίας, Πολιτική και νοστοπρίες στα πρώτα χρόνια της Ελληνικής Επανάστασης» επιχειρείται μία ανάγνωση της διαμόρφωσης του επαναστατικού και κοινωνικού γίνεσθαι μέσα από τις αποφάσεις της Πελοποννησιακής Γερουσίας που αφορούν τη δημοσιονομική

διαχείριση των επαρχιών. Η εισήγηση θα εστιάσει στους κοινωνικούς διαύλους και στα τεκμήρια των νοοτροπιών που εμπεριέχουν οι διαρκώς αναπροσαρμοζόμενες πολιτικές αποφάσεις, ακόμα και οι διατυπώσεις των εγγράφων που «μιλούν για κίνητρα, αληθινά ή προσχηματικά» (Jacques Le Goff, «Οι νοοτροπίες, Μια διφορούμενη ιστορία»). Τα έγγραφα απόκεινται στις συλλογές του Ανδρέα Μάμουκα, στα Αρχεία της Ελληνικής Παλιγγενεσίας και τα Γενικά Αρχεία του Κράτους και καλύπτουν το χρονικό διάστημα από την Πράξη των Κατεζών μέχρι την κατάργηση του Οργανισμού της Πελοποννησιακής Γερουσίας στη δεύτερη Εθνοσυνέλευση, το οποίο τέμνεται πολιτικά και πολιτισμικά με την ίδρυση του Προσωρινού Πολιτεύματος της Ελλάδας και την έναρξη της πρώτης βουλευτικής περιόδου (1η Ιανουαρίου 1822 - 3ο Μαρτίου 1823).

Οι προύχοντες προσδιορίζονταν μέχρι την Επανάσταση από τις σχέσεις τους με το οθωμανικό κράτος και τους ντόπιους κατοίκους, εν μέσω του αιματηρού ανταγωνισμού των ταραφιών, όταν ο τοπικισμός ήταν η μόνη δίοδος για την κοινωνική θέση και τις εδραιωμένες φιλοδοξίες τους που υποστηρίζονταν από υψηλές διπλωματικές ικανότητες. Η πολιτική παράδοση του Μοριά, μετά τα μέσα του 18ου αιώνα, στο πλαίσιο του ευρωπαϊκού διαφωτισμού και της ενδυνάμωσης των προεστών της οθωμανικής περιφέρειας, λειτούργησε ως υπόβαθρο σε μία σειρά διαφορετικών αντιδράσεων κατά της οθωμανικής κατάκτησης: τα Ορλωφικά (1770), το σχέδιο υπαγωγής του Μοριά στη γαλλική αυτοκρατορία (αρχές του 19ου αιώνα) και την ελληνική επανάσταση. Στην προεπαναστατική συγκυρία, όταν εντάθηκαν τα δημοσιονομικά και διοικητικά προβλήματα του οθωμανικού κράτους και αντίθετες πολιτικές αντιλήψεις απέκτησαν δυναμισμό, οι Μοραίτες προύχοντες στράφηκαν στην επικείμενη Επανάσταση με τη συμμετοχή τους στη Φιλική Εταιρία και στον Αγώνα, με τις εσωτερικές αντιπαραθέσεις να ακολουθούν την πρώτη αβεβαιότητα οδηγώντας τη δημιουργία του ελληνικού κράτους μέσα από τους εμφύλιους πολέμους. Στις ιστορικές ανατροπές που άλλαξαν τις αντιλήψεις και τον κόσμο, τα πρόσωπα της Πελοποννησιακής Γερουσίας, χωρίς απαραίτητα να ταυτίζονται ιδεολογικά μεταξύ τους, κινήθηκαν προς τη νεωτερικότητα χρησιμοποιώντας παλιά και νέα πολιτικά εργαλεία για να στηρίξουν την Επανάσταση και τα προσωπικά τους οράματα στο ρευστό πολιτικό και πολεμικό τοπίο, αλλάζοντας και εκείνοι μαζί του στις πρωτόγνωρες συνθήκες που σχημάτιζαν η εθνική Διοίκηση και οι ανάγκες των επαρχιακών πληθυσμών.

Πληθυσμός και κατοίκηση στο χώρο και στο χρόνο.

Ερευνητικές και μεθοδολογικές παρατηρήσεις στο πλαίσιο υλοποίησης του έργου.

Οι οικισμοί της Τρίπολης 17ος-21ος αιώνας

Μιχάλης Φέστας

Η σαφώς οριοθετημένη γεωγραφική επικράτεια του αρκαδικού οροπεδίου στο κέντρο της πελοποννησιακής ενδοχώρας και η ύπαρξη ικανού αριθμού ιστορικών τεκμηρίων για τον πληθυσμό της περιοχής της Τρίπολης στα νεότερα χρόνια, επιτρέπουν την ανασύσταση του δημογραφικού και του οικιστικού χάρτη του υπό εξέταση χώρου με όρους μακράς διάρκειας. Στο πλαίσιο του έργου «Οι

οικισμοί της Τρίπολης, 17ος – 21ος αιώνας» που υλοποιείται στο Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών με την υποστήριξη του Κοινωφελούς Ιδρύματος Μιχαήλ Ν. Στασινόπουλος – ΒΙΟΧΑΛΚΟ, η παρούσα ανακοίνωση αποτελεί μια πρόδρομη παρουσίαση των ερευνητικών και των μεθοδολογικών ερωτημάτων που τέθηκαν στο πλαίσιο υλοποίησης της έρευνας.

Πιο συγκεκριμένα, στην εισήγηση αρχικά θα αναδειχθούν τα μεθοδολογικά ζητήματα που αφορούν στη χαρτογραφική ταύτιση του συνόλου των οικισμών που καταγράφονται στις πηγές για ένα διάστημα πέντε αιώνων, στη συνέχεια θα προταθούν τρόποι αποτύπωσης της οικιστικής εξέλιξης της περιοχής, καθώς και των αντίστοιχων πληθυσμιακών μεταβολών που σημειώθηκαν και τέλος θα γίνει αναφορά στη σημασία της χρήσης επιπλέον γραπτών πηγών, η αξιοποίηση των οποίων μπορεί να φωτίσει ακόμα πιο συστηματικά τους όρους συγκρότησης και εξέλιξης και κατοίκησης στο οροπέδιο της Τρίπολης στα νεότερα χρόνια. Ειδικότερα, για την τεκμηρίωση των πληθυσμιακών και χωρικών δεδομένων των χρόνων της Επανάστασης θα αξιοποιηθούν τα δεδομένα φορολογικών καταστίχων (ορισμένα από τα οποία συντάχθηκαν από την Πελοποννησιακή Γερουσία), καποδιστριακές απογραφές, τα στοιχεία της Γαλλικής απογραφής του Μοριά και άλλα τεκμήρια.

Ένορκο συμφωνητικό του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη

με την Πελοποννησιακή Γερουσία (Οκτώβριος 1822):

σχεδιάζοντας ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα με αφορμή ένα ιστορικό τεκμήριο

Χρήστος Χρυσανθόπουλος

Η παρούσα ανακοίνωση στοχεύει να παρουσιάσει τους προβληματισμούς γύρω από τους οποίους αναπτύχθηκε ο εννοιολογικός σχεδιασμός του εκπαιδευτικού προγράμματος το οποίο βασίζεται στο ένορκο συμφωνητικό 17 μελών της Πελοποννησιακής Γερουσίας με τον Θεόδωρο Κολοκοτρώνη, που συντάχθηκε στις 16 Οκτωβρίου 1822, το οποίο αποκτήθηκε από το Κοινωφελές Ίδρυμα Μιχαήλ Ν. Στασινόπουλος – ΒΙΟΧΑΛΚΟ. Ο σχεδιασμός του εκπαιδευτικού προγράμματος υποστηρίζεται από το Ίδρυμα και υλοποιείται από το Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών. Στο τέλος του έργου θα παραχθεί μια «αρχαιοσκευή», η οποία, μεταξύ άλλων, έχει στόχο οι μαθήτριες και οι μαθητές να ανακαλύψουν τις βασικές πληροφορίες που προκύπτουν με αφορμή το τεκμήριο γύρω από την Ελληνική Επανάσταση και τη Θεσμική συγκρότηση του Κράτους.

ΟΡΚΟΣ ΤΟΥ ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ ΚΑΙ ΜΕΛΩΝ ΤΗΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΗΣ ΓΕΡΟΥΣΙΑΣ

ΤΡΙΠΟΛΗ 16 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1822

Ἐπειδὴ ἀπὸ τὴν προσήλωσίν μας εἰς τὰ ἰδιαιτέρα συμφέροντα, καὶ ἀπὸ τὰ δεσποτικὰ μερικῶν φρονήματα, τὰ πράγματα τῆς πατρίδος κατήντησαν εἰς ἐλεεινὴν κατάστασιν, καὶ κατεξεσχίσθη ἡ πατρίς εἰς τρόπον, ὅπου ἐκ τούτου προφανῶς ἐπαπειλεῖται ταχὺς ὁ τέλειος ἀφανισμὸς τοῦ ἔθνους μας, ἂν δὲν τὸν προλάβωμεν·

Ἐπειδὴ ἡ ἀδυναμία καὶ ἀνικανότης μας εἰς τὸ νὰ κρατῶμεν ἓνα τοιοῦτον πόλεμον, μᾶς κάμνει νὰ ἐλπίζομεν ἕλεος, καὶ ὑπεράσπισιν ἀπὸ τὴν εὐσπλαγχνίαν τῆς Εὐρώπης, τοῦ ὁποίου δὲν θέλει ἀξιωθῶμεν, ἂν δὲν φανῶμεν καθ' ἡμᾶς αὐτοὺς ἄξιοι τούτου·

Ἐπειδὴ ὁ ἐχθρὸς, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνθιστάμεθα, εἶναι δυνατὸς καὶ μὲ πολλὰ καὶ δυνατὰ μέσα, καὶ ἡμεῖς νὰ ἐξισωθῶμεν μὲ αὐτὸν δὲν ἠμποροῦμεν ἀλλέως, εἰ μὴ μὲ τὴν δύναμιν τῆς σφικτικῆς ἐνώσεως καὶ ὁμονοίας μας καὶ τῆς ἀποφάσεώς μας·

Διὰ ταῦτα συνελθόντες ἡμεῖς οἱ συνιστῶντες τὴν Γερουσίαν τῆς Πελοποννήσου, καὶ Ἀρχιστράτηγος αὐτῆς Θ. Κολοκοτρώνης, καὶ συσκευάμενοι σπουδαίως περὶ τοῦ πῶς εἶναι δυνατὸν ν' ἀπαντηθῇ ὁ κίνδυνος καὶ νὰ διορθωθοῦν τὰ πράγματα ἀφ' ὅ,τι κατήντησαν, ἐκρίναμεν ἀναγκαιότατον ἓνα στενὸν ἀδελφικὸν ἔνορκον σύνδεσμον ὅλων τῶν ἐχόντων ἐπιρροὴν εἰς τὴν πατρίδα. Καὶ λοιπὸν ὅσοι εὐρέθημεν ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀπεφασίσαμεν αὐτοπροαιρέτως καὶ ...

Ὅρκιζόμεθα ἐπ' ὀνόματι τῆς Ἁγίας Τριάδος, τοῦ ἐνὸς Ὑψίστου Θεοῦ, καὶ τῆς φιλατῆτος ἡμῶν πατρίδος, καὶ εἰς τὴν συνείδησιν καὶ τὴν τιμὴν μας·

Αον. Τὸ πρῶτιστον ἀποτέλεσμα τοῦ Ὅρκου καὶ τοῦ ἀδελφικοῦ καὶ πατριωτικοῦ δεσμοῦ μας νὰ σταθῇ τὸ νὰ προσπαθήσωμεν νὰ ἐξομαλίσωμεν μὲ τὸν πλέον εὐλογον καὶ σύντομον τρόπον τὰς διχονοίας καὶ τὰς ἐσωτερικὰς ταραχάς, αἱ ὁποῖαι ἤδη κατασπαράσσουσιν τὴν πατρίδα καὶ διὰ τὰς ὁποίας κινδυνεύει τὸ πᾶν τῆς Ἑλλάδος.

- Βον. Νὰ συνενωθῶμεν ἢ τε Γερουσία καὶ ὁ Ἀρχιστράτηγος μετὰ τῶν ἐπιρροῆν ἔχόντων παρ' αὐτὸν στρατιωτικῶν, καὶ νὰ συνεργῶμεν ἀκαταπαύστως διὰ τὸ γενικὸν συμφέρον, ὀδηγούμενοι ἀπὸ μόνον τὸν πατριωτισμὸν καὶ τὴν δικαιοσύνην, νὰ θυσιάσωμεν ὅλα τὰ μερικὰ μας συμφέροντα, καὶ νὰ μὴ φρονῶμεν ἄλλο, νὰ μὴ πνέωμεν παρὰ τὰ δίκαια τῆς πατρίδος, ἕκαστος εἰς τὸ ὅποιον προσεκλήθη ὑπούργημα.
- Γον. Καὶ ἡμεῖς μὲν οἱ Γερουσιασταὶ βᾶσιν ἔχοντες τὴν κοινωφέλειαν, ὑποσχόμεθα νὰ ἤμεθα ἀχώριστοι ἀπὸ τὸν Ἀρχιστράτηγον καὶ νὰ ὑπερασπιζώμεθα τὰ δίκαιά του, σύμφωνα ὄντα με ἐκεῖνα τῆς πατρίδος, καὶ ποτὲ νὰ μὴ φρονήσωμεν ἐναντίον του τὸ παραμικρὸν, οὔτε χαριζόμενοι εἰς ἰδιαιτέραν ἢ φατρίαν, οὔτε ἀφορώντες εἰς ἰδιαιτέραν τινα σχέσιν, ἢ πάθος ἢ συμφέρον. Ἄλλ' ἂν μάλιστα συμβῇ ποτὲ κᾶμμία ἄδικος καταδρομὴ ἐναντίον του, νὰ συναγωνισθῶμεν μαζὺ του μεταχειριζόμενοι ὅλα τὰ μέσα, μερικά τε καὶ κοινὰ, καὶ ὄλην τὴν δύναμίν μας ὡς κεντρικὴ Διοίκησις, καὶ νὰ μὴν ὑποφέρωμεν νὰ ὑποπέσῃ εἰς τὰς προσβολὰς φατρίας τινός, ἥτις ἤθελε θελήσει νὰ βλάβῃ τὰ δίκαιά του δι' ὅποιονδήποτε πάθος.
- Δον. Ὑπόσχομαι δὲ καὶ ἐγὼ ὁ Ἀρχιστράτηγος πρὸς τὴν Γερουσίαν ὄλην τὴν ἀμοιβαίαν δυνατὴν ὑπεράσπισιν, νὰ ὑπερασπίζωμαι τὰ δίκαιά της, πειθόμενος, καὶ παρακολουθῶν τοὺς ὀργανικοὺς νόμους, νὰ μὴν ἀντιπράττω ποτὲ ἐναντίον τῶν πατριωτικῶν ἀποφάσεών της, νὰ μὴν παραβάλλω τίποτε ἐμπόδιον εἰς τὴν ἐνέργειάν της, ἀλλὰ μᾶλλον νὰ συνεργῶ, νὰ δίδω τὸ παράδειγμα τοῦ πρὸς τὴν Διοίκησιν σεβασμοῦ εἰς τὸ στρατιωτικὸν καὶ νὰ ἐμποδίζω αὐτὸ ἀπὸ τὰς καταχρήσεις, νὰ ὑπακούω εἰς τὰς κοινωφελεῖς διαταγὰς της, νὰ τὴν συμβοηθῶ καὶ συμπράττω εἰς τὸ νὰ συστειλωμεν τὸν ἀντιπατριωτισμὸν, τὴν ἀταξίαν, τὴν ἀναρχίαν καὶ τὴν κακίαν, καὶ νὰ μεταχειρισθῶ πάντοτε τὴν στρατιωτικὴν μου δύναμιν καὶ τοῦ λαοῦ τὴν ἐπιρροῆν ὑπὲρ τῆς πατρίδος καὶ ὑπὲρ τῆς Κεντρικῆς Διοικήσεως, ὀλικῶς τε καὶ ἀτομικῶς, ἂν ὑποπέσῃ ποτε εἰς ὅποιανδήποτε ἄδικον καταδρομὴν.
- Εον. Ἄν τις ἡμῶν μέχρι τέλους φανῇ ἐπίορκος ἢ ἀπατεῶν, ἢ ἐναντίος εἰς τι τῶν ἀνωτέρω κοινωφελῶν, ἐνόρκων, καὶ ἀμοιβαίων ὑποσχέσεών μας, οἱ λοιποὶ θέλει τὸν κατατρέχωμεν καὶ εἰς αὐτὴν του τὴν ζωὴν.

Ταῦτα πάντα ὀρκιζόμεθα ἀπαραβιάστως, ἀπὸ μόνῃν τὴν ἀγάπην τῆς πατρίδος κινούμενοι, νὰ φυλάξωμεν ἀπαραβάτως, καὶ ποτέ νὰ μὴ φρονήσωμεν ἢ ἐνεργήσωμεν διαφορετικὰ, εἰ μὴ πρὸς τὸ συμφέρον τῆς πατρίδος, ἴσως δυνηθῶμεν μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν καλὴν μας πολιτείαν, νὰ τὴν σώσωμεν.

Τὸ παρὸν ἔγινεν εἰς δύο ὅμοια ὑπογεγραμμένα παρὰ πάντων ἡμῶν καὶ ἐνσφράγιστα, καὶ τὸ ἐν δίδεται τοῦ Ἀρχιστρατήγου, τὸ δ' ἄλλο θέλει τὸ ἐμπιστευθῶν οἱ Γερουσιασταὶ εἰς ὄντινα ἐγκρίνουν.

Τῆ 16 8βρίου 1822,
Ἐν Τριπολιτσᾷ.

<Σφραγίδα> 1821 Η ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΗ ΓΕΡΟΥΣΙΑ

Θεοδορος Κολοκοτρωνης

<Σφραγίδα> ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ

Ἀσημάκης Φωτήλας, ἀντιπρόεδρος

+ Ὁ Κορίνθου Κύριλλος

Πρωτοσύγκελλος Ἀμβρόσιος Δημήτριος Καραμάνος

Ὁ ἀρχ. Γρηγόριος Δικαῖος

Ἀναγνώστης Παπαγιαννακόπουλος

Γεώργιος Μπάρμπόγλης

Χαραλάμπης Περούκας

Διονύσιος Πα(πα)γιαννόπουλος

Νικόλης Τζανέτου

Ἰωάννης Γ. Οἰκονομίδης

Παναγ. Καλογεράς

Δημή(τριος) Καλαμαριότης

Χριστόδουλος Ἄχολος

Κωνσταντῆς Ζαφειρόπουλος

Παναγιώτης Ποτήρης

Σπύρος Φραγγίσκος

О ГЛАВНОМЪ ВОПРОСѢ КАКЪ ПРАВОУМНОЕ ПОНЯТИЕ
СВѢДОМСТВОВАТЬ ДОСТОВѢРНОЕ СЪВѢДѢНІЕ
ИЛИ ОБЪЯВЛЕНІЕ

Вопросъ этотъ въ области науки извѣстенъ и извѣстенъ въ науку, но въ области права онъ не извѣстенъ. Въ области права онъ не извѣстенъ, но въ области права онъ не извѣстенъ. Въ области права онъ не извѣстенъ, но въ области права онъ не извѣстенъ.

Въ области права онъ не извѣстенъ, но въ области права онъ не извѣстенъ. Въ области права онъ не извѣстенъ, но въ области права онъ не извѣстенъ. Въ области права онъ не извѣстенъ, но въ области права онъ не извѣстенъ.

Вопросъ этотъ въ области науки извѣстенъ и извѣстенъ въ науку, но въ области права онъ не извѣстенъ. Въ области права онъ не извѣстенъ, но въ области права онъ не извѣстенъ. Въ области права онъ не извѣстенъ, но въ области права онъ не извѣстенъ.

ΕΝΟΡΚΟ ΣΥΜΦΩΝΗΤΙΚΟ ΠΑΤΡΙΩΤΙΚΗΣ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ

(16 Οκτωβρίου 1822)

Πριν τοποθετήσουμε το σπουδαίο αυτό ιστορικό τεκμήριο στα συμπραζόμενα της εποχής του, θα προβούμε σε μερικές παρατηρήσεις πάνω στο ίδιο το έγγραφο, ως υλικό κατάλοιπο της Ελληνικής Επανάστασης, ένα έγγραφο που διαφυλάχτηκε προσεχτικά από τον αρχικό του κάτοχο και τους διαδόχους του και παραδόθηκε άφθαρτο σ' εμάς και στις επόμενες γενεές. Το έγγραφο δημοπρατήθηκε από τον Αθηναϊκό οίκο δημοπρασιών του Πέτρου Βέργου στις 14 Μαρτίου 2019 (βλ. Κατάλογο Βέργου αρ. 73, σελ. 31-32) και αγοράστηκε από ιδιώτη, ο οποίος το δώρισε στο Κοινωφελές Ίδρυμα Μιχαήλ Ν. Στασινόπουλος-Βιοχάλκο. Το έγγραφο θα κατατεθεί στο Εθνικό Ιστορικό Μουσείο.

Το έγγραφο. Δίφυλλο, σε καλής ποιότητας χαρτί διαστάσεων 30,5 x 20,5 εκατ., είναι γραμμένο στις δύο σελίδες (α' και β') του 1ου φύλλου, ενώ το δεύτερο φύλλο έχει αφεθεί άγραφο και κατά κάποιο τρόπο χρησιμοποιήθηκε ως προστατευτικό κάλυμμα του κειμένου του πρώτου φύλλου. Η επιμελημένη γραφή και η προσεγμένη διάταξη του περιεχομένου του, δείχνουν ότι έχει γραφτεί από δεξιοτέχνη γραμματικό, ο οποίος δεν μπορούμε να γνωρίζουμε αν είναι το ίδιο πρόσωπο με τον συντάκτη του κειμένου. Η εικόνα του εγγράφου στα μάτια του σημερινού μελετητή δημιουργεί την αίσθηση μιας εντυπωσιακής επισημότητας. Φαίνεται δηλαδή ότι τα συμβαλλόμενα μέρη ή, έστω, ο συντάκτης του εγγράφου, θέλησαν να προσδώσουν στο ένορκο συμφωνητικό τους ένα υψηλό κύρος. Εκτός όμως από την εμφάνιση του κειμένου που μας προσφέρει μία πρώτη πληροφορία για την επισημότητα της ενέργειας, ο τρόπος δίπλωσης του εγγράφου μάς παρέχει μία ακόμη, έμμεση αλλά αξιοπρόσεχτη πληροφορία. Πράγματι, το δίφυλλο χαρτί, όπως φαίνεται καθαρότερα στις άγραφες σελίδες γ' και δ', διπλώθηκε διαδοχικά τρεις φορές, έτσι ώστε να δημιουργούνται οκτώ μικρά τετράγωνα σε κάθε φύλλο. Δύο εξ αυτών, εκείνα της σελ. β' του δεύτερου φύλλου, έχουν υποστεί μεγαλύτερη αλλοίωση του χρώματος του χαρτιού και φέρουν χαρακτηριστικά ίχνη φθοράς. Είναι προφανές ότι τα σημεία αυτά της

φθοράς, κυρίως στις γωνίες δίπλωσης και σε όλη την περίμετρο του δίφυλλου χαρτιού, δεν οφείλονται στην παλαιότητα και την μακροχρόνια φύλαξη του εγγράφου, έστω και διπλωμένου, αλλά στα πρώτα χρόνια της ζωής του που φαίνεται να το έφερε κάποιος επάνω του (για να το διαφυλάξει; να το αποκρύψει;) σε δυσμενείς συνθήκες διατήρησης του χαρτιού. Ως τέτοιες συνθήκες, μπορούν να αναφερθούν ιδρώτας, συμπίεση με άλλα έγγραφα, υγρασία κ.λπ. Οι εν λόγω μικροφθορές δεν δικαιολογούνται πάντως από τις πιθανώς ακατάλληλες συνθήκες φύλαξης του εγγράφου σε μεταγενέστερο χρόνο, δηλαδή κατά τη μακρά σειρά ετών από την Ελληνική Επανάσταση ως τις μέρες μας, αφού στην περίπτωση αυτή η οποιαδήποτε φθορά θα έπρεπε να ήταν διάχυτη σε ολόκληρη την επιφάνεια του εγγράφου. Στο δισάκι, στις τσέπες ή στο σελάχι κάποιου αγωνιστή φυλασσόταν το επιμελημένα διπλωμένο αυτό χαρτί. Αλλά ποιου και για πόσο; Του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη ή του μέλους της Γερουσίας που είχε αναλάβει τη φύλαξη ενός εκ των δύο αντιγράφων, ή κάποιου τρίτου, π.χ. γραμματικού των συμβαλλομένων μερών; Άγνωστο. Πάντως, οι πιθανότητες να είναι το αντίγραφο που κράτησε ο ίδιος ο Θεόδ. Κολοκοτρώνης είναι πολύ μεγάλες (βλ. παρακάτω).

Το έγγραφο δεν έχει διοικητικό χαρακτήρα και ως εκ τούτου είναι φυσικό να μη φέρει αρ. πρωτοκόλλου, όπως είναι επίσης φυσικό ότι δεν κατατέθηκε ποτέ στο αρχείο της Πελοποννησιακής Γερουσίας, όπως άλλωστε προκύπτει καθαρά από την ακροτελεύτια παράγραφο του κειμένου. Αν είχε κατατεθεί στο αρχείο της Γερουσίας, στο μέτρο που διασώθηκε ένας σοβαρός αριθμός εγγράφων της Επανάστασης, τα οποία βρίσκονται σήμερα στα κρατικά μας αρχαιακά ιδρύματα (ΓΑΚ κ.ά.), θα μπορούσε να βρίσκεται και αυτό ανάμεσά τους. Δεν συνέβη όμως κάτι τέτοιο.

Ένορκο συμφωνητικό. Έχουμε πράγματι στα χέρια μας ένα ιδιωτικό έγγραφο μεταξύ δύο συμβαλλομένων μερών που παρά τη θεσμική τους υπόσταση, συνομολογούν το περιεχόμενό του ως άτομα, ως ιδιώτες. Ένα **ένορκο συμφωνητικό φιλίας, συνεργασίας και αμοιβαίας υποστήριξης**, χωρίς φυσικά αποστολέα και παραλήπτη. Το ότι τα δύο συμβαλλόμενα μέρη αποθέτουν δίπλα στις υπογραφές και τις σφραγίδες τους, την επίσημη σφραγίδα της Πελοποννησιακής Γερουσίας οι Γερουσιαστές, την προσωπική του σφραγίδα ο Αρχιστράτηγος, δεν είναι ικανό στοιχείο να μετατρέψει το ιδιωτικό έγγραφο σε δημόσιο και το περιεχόμενό του σε επίσημη κρατική πράξη. Η σφράγιση, άλλωστε, από το μέρος της Πελοποννησιακής Γερουσίας του εγγράφου, με την επίσημη

σφραγίδα του σώματος, δεν φαίνεται να είναι πράξη σύννομη και βέβαια παραπέμπει σε προνεωτερικές πολιτικο-στρατιωτικές πρακτικές, με τις οποίες ήταν εξοικειωμένα τα συμβαλλόμενα μέρη. Ωστόσο, νομίζω ότι μπορούμε να επικαλεστούμε δύο επιχειρήματα, τουλάχιστον, για να κατανοήσουμε αυτού του είδους τις συμπεριφορές. Το πρώτο είναι η πρόθεση και η βαθιά επιθυμία των Γερουσιαστών να δώσουν μεγαλύτερο κύρος και αξιοπιστία στην ενέργειά τους και το δεύτερο η πολιτική ανωριμότητα των μελών των νεότευκτων κρατικών θεσμών της εποχής, που δεν μπορούν να έχουν περισσότερο διαυγή εικόνα της νέου τύπου κρατικής λειτουργίας. Το ιδιωτικό, το κοινοτικό και το δημόσιο δεν έχουν ακόμη ξεκαθαρίσει επαρκώς στις συνειδήσεις των Ελλήνων. Το έγγραφο, όπως μάλιστα αναφέρεται ρητά στην τελευταία παράγραφο, υπογράφηκε σε δύο αντίγραφα εκ των οποίων ένα εκράτησε ο εκ των συμβαλλομένων αρχιστράτηγος της Πελοποννήσου Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, ενώ το άλλο παρέμεινε στα χέρια των δεκαεπτά (17) υπογράφοντων μελών της Πελοποννησιακής Γερουσίας, τα οποία συμφωνείται ότι θα εμπιστευόνταν την φύλαξή του σε ένα εκ των μελών της, αλλά ενδεχομένως και σε τρίτο πρόσωπο, με διαδικασία που δεν καταγράφεται στο κείμενο του εγγράφου και τελικά παραμένει άγνωστη σ' εμάς.

Ας σημειωθεί ακόμη ότι μετά από μία λεπτομερή έρευνα, δεν μπορέσαμε να ταυτίσουμε το παρόν έγγραφο με ένα από τα δύο πρωτότυπα που παρέμειναν στα χέρια των ενδιαφερομένων, το ένα της Πελοποννησιακής Γερουσίας και το άλλο του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη. Στην περίπτωση αυτή, ούτε η πληροφορία του δημοπράτη για την προέλευση του εγγράφου υπήρξε διαφωτιστική. Σε σχετική ερώτηση ανέφερε ότι ο τελευταίος κάτοχος του εγγράφου το είχε αγοράσει από το γνωστό στην κοινότητα των ιστορικών και των βιβλιοφίλων παλαιοβιβλιοπώλη της Αθήνας Γεώργιο Λαδά. Αυτή η παρεμβολή του ονόματος του παλαιοβιβλιοπώλη Γ. Λαδά, ο οποίος, απ' όσο γνωρίζω, δεν έχει αφήσει καταγραφή του αρχειακού υλικού που διακινήθηκε από το κατάστημά του, καθιστά ανέφικτη κάθε προσπάθεια για να εντοπίσουμε σήμερα τον αρχικό προμηθευτή του. Παραμένει πάντως ανοιχτή η προσδοκία μιας *a contra* πληροφορίας. Να ανακαλυφθεί, δηλαδή, σε κάποιο δημόσιο ή ιδιωτικό αρχείο το έτερο των δύο πρωτοτύπων, με σαφή ένδειξη της προέλευσής του, κάτι που θα μας επέτρεπε να συμπεράνουμε με ασφάλεια και την προέλευση του παρόντος. Ως τότε θα περιοριστούμε στα προφανή και στα αυτονόητα, δηλαδή στην υπόθεση εργασίας ότι το παρόν έγγραφο είναι εκείνο

που έμεινε στα χέρια του Θ. Κολοκοτρώνη, ενώ εξακολουθεί να λανθάνει το έτερο αντίγραφο των Γερουσιαστών.

Το αντίγραφο του Θεόδ. Κολοκοτρώνη; Τα επιχειρήματα για την ταύτιση αυτή δεν είναι ακλόνητα, είναι όμως ικανοποιητικώς ισχυρά, έτσι που να μπορούμε να τα υποστηρίξουμε δημόσια: α) Τα ίχνη του διπλώματος και η συναφής φθορά που παραπάνω αναφέραμε, δείχνουν ότι το έγγραφο διατηρήθηκε σε κάποιο μέρος της ενδυμασίας ενός ανθρώπου που το κρατούσε πάνω του ως πολύτιμη παρακαταθήκη και ως τέτοιο πρόσωπο θεωρούμε τον Θεόδωρο Κολοκοτρώνη και όχι κάποιον Γερουσιαστή (ή κάποιο τρίτο πρόσωπο), που είχε αναλάβει τη φύλαξή του. Σ' αυτή την περίπτωση, ο Γερουσιαστής, ένας εκ των δεκαεπτά, υποθέτουμε ότι θα απέθεσε το δικό του αντίγραφο σε κάποιο ασφαλές σημείο και δεν θα το κοβαλούσε πάνω του κατά τις καθημερινές του μετακινήσεις. β) Η έκδοση του εγγράφου από τον Γενναίο Κολοκοτρώνη. Όπως το έχει ήδη επισημάνει ο δημοπράτης, το έγγραφο έχει εκδοθεί στο έργο Ι. Θ. Κολοκοτρώνης, Ελληνικά Υπομνήματα, ήτοι επιστολαί και έγγραφα αφορώντα την ελληνικήν επανάσταση από 1821 μέχρι 1827, Αθήνα 1856, σελ. 75-78. Αν και η πράξη της παραπάνω εκδόσεως από μόνη της δεν συνιστά τεκμήριο ταύτισης με το παρόν αντίγραφο, ωστόσο κάποιες υποθέσεις μπορούν να διατυπωθούν. Το έγγραφο δηλαδή βγήκε από τον ασφαλή αποθέτη των εγγράφων του Στρατηγού και από εκεί και πέρα μπορεί να επέστρεψε στην αφετηρία του (Προσωπικό αρχείο Θ. Κολοκοτρώνη), μπορεί όμως και όχι. Φυσικά, σε κάθε περίπτωση, ο τρόπος που το έγγραφο πέρασε σε χέρια συλλεκτικά και από εκεί στο ίδρυμα Στασινοπούλου, μας διαφεύγει. Και μια τρίτη παρατήρηση, αντιστοίχως φθίνουσας σημασίας, που δεν μπορούμε όμως να την αποφύγουμε. Ενωώ τη δημοπράτηση προσφάτως από τον οίκο Βέργου μερικών εγγράφων του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη ή σχετικών με αυτόν, κάτι που δεν αποκλείεται να υποδηλώνει άμεση προέλευση από το αρχικό προσωπικό αρχείο του στρατηγού, χωρίς να αποκλείεται βέβαια, τα έγγραφα αυτά να προέρχονται από τη συλλογή κάποιου μεταγενέστερου συλλέκτη, που είχε επιδοθεί στην απόκτηση εγγράφων με την υπογραφή του Θ. Κολοκοτρώνη.

Ο πιθανός συντάκτης του εγγράφου αποτελεί επίσης ένα ακόμη ερευνητικό αιτούμενο. Εξαιρετική εντύπωση προκαλεί το υψηλόφρον περιεχόμενο, η προσεκτική διατύπωση του κειμένου, το οποίο, παρ' όλο τον ενδοστρεφή χαρακτήρα του (σύμφιξη σχέσεων των μελών της Πελοποννησιακής Γερουσίας με τον αρχιστράτηγο Θεόδ. Κολοκοτρώνη)

αναβαθμίζει σε πρωταρχικό μέλημα τη σωτηρία της πατρίδος. Εύλογα, λοιπόν, προκύπτει το ερώτημα του ποιος είναι ο συντάκτης του κειμένου. Το πρώτο εμπόδιο στη διερεύνηση αυτού του ζητήματος είναι η απουσία ρητής μαρτυρίας εκ μέρους του ίδιου του πιθανού συντάκτη ή κάποιου συγχρόνου του, κάτι που μας στερεί τη δυνατότητα μιας έγκυρης πληροφόρησης. Τίποτε όμως δε μας εμποδίζει να προχωρήσουμε με υποθέσεις. Αλήθεια, αν εξαιρέσουμε τους ίδιους τους ενδιαφερόμενους (Κολοκοτρώνης – Γερουσιαστές), ποιος άλλος στην Τριπολιτσά, τον Οκτώβριο του 1822, θα μπορούσε να συντάξει αυτό το κείμενο; Μπορεί να υπάρχουν περισσότερα πρόσωπα στην πόλη, με σχετικές ικανότητες που ή δε γνωρίζουμε ή δεν μπορούμε να φανταστούμε. Υπάρχει όμως ένα πρόσωπο που περισσότερο από κάθε άλλο συγκεντρώνει τις μέγιστες πιθανότητες να είναι ο συντάκτης. Είναι ο Νικόλαος Σηηλιάδης, αρχιγραμματέας μάλιστα της ίδιας της Πελοποννησιακής Γερουσίας. Η συγγραφική ικανότητα του Σηηλιάδη είναι αναμφισβήτητη και απλή απόδειξη αυτής συνιστούν τα πολυσέλιδα Απομνημονεύματά του (5 τόμοι, 3.247 σελ.), έργο με το οποίο καταπιάστηκε σε προχωρημένη ηλικία και παρά το συμβατικό τίτλο (Απομνημονεύματα), ο οποίος κυριαρχούσε σε συναφή έργα στην εποχή του, εμείς σήμερα μπορούμε να το χαρακτηρίσουμε ως μία γενική ιστορία του Αγώνα. Είναι άλλωστε φυσικό οι υπογράφωντες το ένορκο συμφωνητικό πατριωτικής συνεργασίας και αλληλοϋποστήριξης (Θ. Κολοκοτρώνης – Μέλη της Πελοποννησιακής Γερουσίας) να αναθέσουν τη σύνταξη του εν λόγω συμφωνητικού στον οικείο τους Αρχιγραμματέα της Γερουσίας, πρόσωπο απόλυτης εμπιστοσύνης και εχεμύθειας. Νομίζω ότι του Σηηλιάδη παρόντος, δεν θα μπορούσε να βρεθεί στην Τριπολιτσά, αξιότερος συντάκτης αυτού του πατριωτικού κειμένου.

Για τον αναγνώστη που δεν είναι εξοικειωμένος με τα πρόσωπα της Ελληνικής Επανάστασης, λίγα λόγια για τον Σηηλιάδη μπορεί να είναι χρήσιμα. Ο Νικ. Σηηλιάδης γεννήθηκε το 1785 στην Τριπολιτσά και πέθανε στην Αθήνα το 1867. Τα πρώτα γράμματα τα διδάχθηκε στην γενέτειρά του και στο Άργος, αλλά γρήγορα πήρε το δρόμο πολλών νέων Αρκάδων της εποχής προς την Κωνσταντινούπολη και Οδησό. Φιλομαθής και φίλργος, βελτίωσε τις γνώσεις του και ταυτοχρόνως επιδόθηκε στην εκμάθηση ξένων γλωσσών, με αποτέλεσμα να διακριθεί ως γραμματικός εμπόρων και μάλιστα ως Διευθυντής μεγαλεμπορικών οίκων. Κατηγήθηκε στη Φιλική Εταιρεία με τρόπο περιέργο, που τον έβαλε σε μία προσωπική περιπέτεια, η οποία ωστόσο δεν τον απέσπασε από το

θεμελιώδες ιδανικό της εθνικής αποκατάστασης. Το καλοκαίρι του 1821 κατέβηκε αυτοπροαιρέτως στην Πελοπόννησο και από τότε και ως τη λήξη του Αγώνα, υπηρέτησε από διάφορες υπεύθυνες θέσεις τους πολιτικούς κυρίως θεσμούς της Ελληνικής Επανάστασης. Το σπουδαιότερο αξίωμα που κατέλαβε είναι εκείνο του «Γραμματέα της Επικρατείας», κάτι σαν πρωθυπουργός, του «Κυβερνήτη» Ιω. Καποδίστρια, ο οποίος τον εκτιμούσε ιδιαίτερα. Ο Σπηλιάδης ήταν ένας νεωτερικός Έλληνας του 19ου αιώνα, φιλελεύθερος και δημοκρατικός, κάτι μάλιστα που αντικαθρεφτίζεται ξεκάθαρα και στα μνημειώδη απομνημονεύματά του, για τα οποία μιλήσαμε παραπάνω. Ας σημειωθεί πάντως ότι στο εν λόγω έργο (τόμ. Α΄, σελ. 470), ο Σπηλιάδης αναφέρει το παρόν ένορκο συμφωνητικό Κολοκοτρώνη – Πελοποννησιακής Γερουσίας, χωρίς όμως κάποια πιο προσωπική πληροφορία που θα μας βοηθούσε σήμερα να κατανοήσουμε καλύτερα εκείνη την ενέργεια.

Ποιες είναι οι ακριβείς, οι απολύτως συγκεκριμένες συνθήκες, μέσα στις οποίες συντάχθηκε και υπογράφηκε στις 16 Οκτωβρίου 1822 το παρόν ένορκο συμφωνητικό, δεν γνωρίζουμε. Είναι μάλιστα ζήτημα αν υπάρχει λόγος να αναζητήσουμε μια σαφή και συγκεκριμένη αφορμή ή είναι αρκετό να αναφερθούμε στις γενικότερες πολιτικές αντιπαλότητες εκείνης της περιόδου, οι οποίες αποτελούν κοινό τόπο στην ιστοριογραφία του Αγώνα. Δεν γνωρίζουμε επίσης τους λόγους της απουσίας των υπογραφών μερικών μελών της Γερουσίας από το πολλαπλώς σημαντικό αυτό έγγραφο. Είναι εννόητο ότι κατά περιόδους και συνήθως για λόγους προσωπικούς ή υπηρεσιακούς, απουσίαζαν από την έδρα τους (Τριπολιτσά) μερικοί Γερουσιαστές, με αποτέλεσμα τα περισσότερα έγγραφα να μην υπογράφονται από το σύνολο των μελών του θεσμού. Οι απουσίες όμως της παρούσας περίπτωσης, δημιουργούν άλλου τύπου αμφιβολίες. Αναρωτιόμαστε δηλαδή μήπως οι απουσίες δεν είναι συμπτωματικές, αλλά ηθελημένες και, ενδεχομένως, κρύβουν κάποιες αντιπαλότητες στο εσωτερικό της Γερουσίας. Ωστόσο, χωρίς να αποκλείεται το ενδεχόμενο κάποιας σκόπιμης απουσίας μέλους, το σώμα της Πελοποννησιακής Γερουσίας εμφανίζεται συνολικά συμπαγές και γεμάτο αυτοπεποίθηση για την ενέργειά του αυτή, που ασφαλώς δεν ήταν μία πράξη ρουτίνας αλλά είχε ένα υψηλότερο νόημα. Η σύσφιξη των σχέσεων της Πελοποννησιακής Γερουσίας με τον Αρχιστράτηγό της, ήταν μια κορυφαία πολιτική πράξη, ιδιαίτερα μάλιστα κατά την κρίσιμη αυτή περίοδο, όπου το κύρος του Κολοκοτρώνη μετά τον θρίαμβο επί του στρατού του Δράμαλη, είχε κορυφωθεί.

Όλα καλά ως εδώ. Η συνέχεια όμως είναι αποκαρδιωτική, και όχι μόνον από την άποψη της εξέλιξης και της λειτουργίας των θεσμών, όπως η κατάργηση στη Συνέλευση του Άστρους (Μάρτιος-Απρίλιος 1823) των περιφερειακών Γερουσιών και της Αρχιστρατηγίας Κολοκοτρώνη, αλλά και γενικότερα από την άποψη της ανωριμότητας των ανθρώπων του Αγώνα, που δεν μπόρεσαν να ελέγξουν τα προσωπικά τους πάθη και τα τοπικά τους συμφέροντα, ώστε να υπηρετήσουν με μεγαλύτερη ορθοφροσύνη την εθνική ιδέα και την εθνική τους ταυτότητα που οι ίδιοι, με ανυπολόγιστες θυσίες είχαν αρχίσει να οικοδομούν. Δυστυχώς. Οι υψηλόφρονες ιδέες του παρόντος «ενόρκου συμφωνητικού» δε στάθηκαν ικανές να αποτρέψουν τους επερχόμενους, σχεδόν νομοτελειακά, εμφυλίους πολέμους.

Βασ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

Ιστορικός

Ομότιμος Διευθυντής Ερευνών

Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών / ΕΙΕ

Σύμφωνα με τα ισχύοντα μέτρα προστασίας της δημόσιας υγείας για την αντιμετώπιση και τον περιορισμό της διασποράς του Covid-19, η είσοδος στην εκδήλωση είναι δυνατή μόνο κατόπιν υποχρεωτικής επίδειξης έγχαρτου ή ηλεκτρονικού πιστοποιητικού εμβολιασμού, πιστοποιητικού νόσησης (το τελευταίο έχει ισχύ μόνο για χρονικό διάστημα 6 μηνών) ή βεβαίωση αρνητικού διαγνωστικού ελέγχου (μοριακού ή rapid) που έχει διενεργηθεί εντός των τελευταίων 48 ωρών. Τα παραπάνω έγγραφα θα πρέπει να συνοδεύονται από το νόμιμο αποδεικτικό ταυτοπροσωπίας των συναλλασσομένων (π.χ. ταυτότητα). Οι έλεγχοι θα γίνονται κατά την είσοδο στους χώρους του συνεδρίου. Θα τηρηθεί αυστηρή σειρά προτεραιότητας προσέλευσης μέχρι τη συμπλήρωση του επιτρεπόμενου ορίου πληρότητας θέσεων.